

Şuşalı mühacir alimin əsəri Vətəndə işıq üzü gördü

Mühacir ədəbiyyatının hələ də xalqımıza yaxından tanış olmayan ədəbi simaları var ki, onların axtarışı həm də elmi səviyyədə davam etdirilir. Belə “vətənsiz” qəriblərimizdən biri Şuşada doğulan, lakin onun səfəsində ömür sürmək nəsibi olmayan, Azərbaycanın mühacir alimlərindən sayılan Cahangir Zeynalıdır.

Hərbçi və tarixçi Cahangir Zeynalı Nəsirbəyov həyatı və yaradıcılığı haqqında az söz açılan şəxsiyyətlərdən biridir. Təəssüf ki, taleyi və çoxcəhətli yaradıcılığı indiyədək elmi ədəbiyyatda lazımi səviyyədə öz əksini tapmayıb.

Son illər artıq bu istiqamətdə aparılan elmi araşdırmaların nəticələri var və həm də ürəkaçandır. AMEA-nın elmi əməkdaşı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Tamella Kərimova-Qocayevanın illərdən bəri elmi axtarışı artıq öz bəhrəsini verib.

Məhz gərgin zəhmətin nəticəsidir ki, alimin 1931-ci ildə İstanbulda nəşr etdirdiyi “Şirvanşahlar yurdu” əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq Bakıda “Elm və təhsil” nəşriyyatında çapdan buraxılıb.

Kitabın tərtibçisi AMEA-nın elmi əməkdaşı, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Tamella Kərimova-Qocayeva, tərcüməçisi professor Tahirə Həsənzadə, redaktoru tarix elmləri doktoru Tofiq Nəcəfli, ön sözün müəllifi isə professor Şahin Fərzəliyevdir.

Xatırladaq ki, Cahangir Zeynalılunun həyat və yaradıcılığına dair Tamella Kərimova-Qocayeva tərəfindən aparılan axtarışlar bir neçə il davam etsə də, heç bir nəticə verməmişdi. Nəhayət, tədqiqatçı-alim İstanbulda Cahangir Zeynalılunun qızını və oğlunu tapdıqdan sonra onun hətta soyadı da dəqiqləşdirilib. Bu barədə kitabın tərtibçisi deyir ki, Cahangir Zeynalılunun soyadı Nəsirbəyovdur: “Soyad məlum olduqdan sonra Azərbaycan arxivlərində aparılan axtarışlar uğurla nəticələndi. Alimin həyat və fəaliyyəti ilə bağlı bir çox hadisələr, faktlar və fotosəkillər Azərbaycan Milli Dövlət, Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin və Cahangir Zeynalılunun ailə arxivlərindən, həmçinin Mehman Süleymanovun Azərbaycanın hərbi tarixinə həsr olunan əsərlərindən aşkar edilib, ailə üzvlərinin özləri və bəzilərinin xatirələri əsasında qələmə alınıb”.

Mühacir həyatı yaşamış Cahangir Nəsirbəyovun Bakıda və Şuşada yaşamış qohumları barədə məlumatlar, soy-kökün şəcərəsi, eləcə də özünün həyatı və elmi fəaliyyəti haqqında çap olunmuş məqalələr rus, ingilis dillərində kitaba əlavə olunub. Kitabda şəxs adları, coğrafi göstəricilər, çoxlu fotosəkillər də yer alıb: “...Oğlu Baykal Sultanın sözlərinə görə, Cahangir Zeynalı Nəsirbəyov 1892-ci ildə Şuşada varlı zadəgan ailəsində dünyaya göz açıb. O, ilk təhsilini də elə burada, doğulduğu şəhərdə alıb. Birinci Dünya müharibəsi başlayanda hərbi xidmətə çağırılıb. Qafqaz cəbhəsində kiçik leytenant və leytenant rütbəsində xidmət göstərərək, orden və medallarla təltif olunub. Cahangir Zeynalı (Nəsirbəyov) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dönmində milli ordu quruculuğunda da iştirak edib. Azərbaycanın ilk milli hərbi təhsil ocağı olan Milli Hərbiyyə Məktəbinin (“Musulmanskaya Şkola Podpraporşikov”) rəisi olub.

Azərbaycan sovetləşdirildikdən sonra Azərbaycan Demokratik Respublikası ordusunun rəhbər heyəti repressiyaya məruz qalanda ölkəmizin bir çox siyasi və hərbi xadimləri muhacirət etməli olurlar. 8 dekabr 1920-ci il tarixdə həbs hökmü gözləyən Cahangir Nəsirbəyov da istintaqdan yayınmayıb

qərara alıb. Başı üstünü ölüm təhlükəsi aldığı görən Cahangir bəy bir neçə gündən sonra doğma vətəni Azərbaycanı və onun zirvə tacı Şuşanı tərk edib.

Azərbaycanda o zamanlar hökm sürən anarxiya, soyğunçuluq və özbaşınalıq şəraitində sərhədlər lazımlı qorunmadığından, o, təqiblərdən xilas olmaq üçün Tiflisdən Türkiyəyə keçib. II Dünya müharibəsi başlayanaq burada yaşayan Cahangir Nəsirbəyov həmin dövrdə muxtəlif məktəblərdə rus, alman, fransız və italyan dillərini tədris edib. Sivasda “Vətən” fabriki yaradıb, iş adamı kimi onun sahibi olub.

Cahangir bəyin Türkiyədə yaşayan və sovetləşməni qəbul etməyən azərbaycanlı muhacir dostları az deyilmiş. Sonralar onların bəziləri Avropa və Amerikaya köçüblər. O da bir neçə dostu ilə birlikdə Almaniya köçərək burada “Könüllülər ordu”sunun sıralarına daxil olub. Almaniya olarkən ailəsinə ünvanladığı məktubların birində Cahangir bəy yazırdı: “...Ən qısa zamanda Azərbaycan azad olacaq, öz müstəqilliyini bərpa edəcək və biz hamımız birlikdə Vətənimizə dönəcəyik...”

Yeri gəlmişkən, Azərbaycanın minillik tarixini əhatə edən Şirvanşahlar dövlətinin ilk azərbaycanlı tədqiqatçısı, bu sahədəki elmi fəaliyyəti M.K.Atatürk və marşal Fevzi Çakmak tərəfindən yüksək dəyərləndirilən Cahangir Zeynalılunun “Şirvanşahlar yurdu” kitabı İstanbulda bir neçə dəfə nəşr olunub. Əsərdə Şirvanşahlar dövlətinin tarixi ən qədim dövrlərdən Rusiyanın Azərbaycanı işğal etməsinə kimi izlənilib.

Əsərdə Şirvanşahlar dövlətinin tarixi, eləcə də dövləti idarə etmiş Məzyədilər, Kəsranilər, Dərbəndilər sülaləsindən olan Şirvanşahlar barədə müfəssəl məlumat verilir.

Cahangir Zeynalılının ermənilərin XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi cinayətlərdən məlumatlı olduğu üçün onların işğalçılıq planları haqqında yazırdı: “Qarabağ istər Albaniyanın, istərsə də Midiyanın ərazisinə daxil olsun, yenə Azərbaycana aiddir...”

Həyatının sonuna qədər muhacirətdə yaşayan Cahangir Zeynalılının doğulduğu Şuşa artıq bir ildir ki, erməni işğalından azad edilib, üçrəngli Azərbaycan bayrağı yenidən Şuşa şəhərində dalğalanır. Bu yeni nəşr də Tamilla Kərimova-Qocayevanın Azərbaycan elm tarixi sahəsinə apardığı fəaliyyətinə yeni bir işıq salsada, əslində, Şuşanın azad edilməsinə bir töhfədir.

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU,
“Azərbaycan”